

ОЦЕНКИ НА ПРОМЕНИТЕ В СТРУКТУРАТА НА СЕГМЕНТАЦИЯТА НА ЗАЕТОСТТА, БАЗИРАНИ НА ПАКЕТНИ ДАННИ ОТ „СТАТИСТИКА НА ДОХОДИТЕ И УСЛОВИЯТА НА ЖИВОТ (EU-SILC)”

Васил Цанов*

1. Въведение

В икономическата теория и практика съществуват различни теоретични концепции за сегментацията на трудовия пазар и методите за нейното измерване. Най-общо те са свързани с двойствената теория на пазара на труда, в която се разграничават два основни сегмента - първичен и вторичен пазар на труда. Сегментацията на българския трудов пазар е изследвана в по-различен аспект¹. Концептуалната рамка и разработената методика се базират на доходния критерий. За целта предварително са конструирани шест доходни групи, като се изследва в каква степен съответстват на възприетия критерий за сегментация - стабилност на заетите в доходната група, т.е. липса на преход от една в друга доходна група. Границите на доходните групи са дефинирани като процент от медианния годишен брутен трудов доход. Изследването се базира на данни от „Статистика на доходите и условията на живот“. Те позволяват да се направи връзка между равнището на трудовите доходи и основните характеристики на заетите, т.е. да се определи структурата на отделните сегменти според избрани показатели.

С помощта на лонгитудинален пакет от данни на „Статистика на доходите и условията на живот“ е установено, че избраните доходни групи са стабилни във времето и представляват отделни сегменти на трудовия пазар. Тъй като лонгитудиналният пакет не включва всички респонденти, попадащи в извадката, е

---

* Д-р, професор в Института за икономически изследвания на БАН; e-mail: v.tzanov@iki.bas.bg.

¹ Вж. Белева, И., В. Цанов, Д. Димитрова, Сегментация на пазара на труда в България (2014), Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, С.

необходимо да се изследва стабилността на структурата на отделните сегменти, базирана на годишни (пакетни) данни от провежданите наблюдения. Изследването на структурата на сегментите се основава на персоналните характеристики на заетите, притежаваната професия, отрасловата принадлежност и наемните отношения.

Основната цел на статията е да се представи обобщена картина на промените в обхвата и структурата на сегментите през изследвания период, базирана на годишни (пакетни) данни от провежданите наблюдения, както и ролята на избраните показатели за сегментирането на трудовия пазар.

2. Формиране на доходните групи

Сегментирането на трудовия пазар според размера на трудовите доходи се основава на относителния метод (подход). Границите на доходните групи са дефинирани като процент от медианния годишен брутен трудов доход. Изходна точка в групирането на доходите от труд е тяхното ранжиране на ниски, средни и високи доходи. В икономическата литература и изследователската практика се предлагат различни дефиниции за тяхното разграничаване².

В настоящото изследване групите на ниските, средните и високите трудови доходи са дефинирани, както следва:

- Ниски доходи - $2/3$ от медианния годишен брутен трудов доход на всички заети (на пълно и непълно работно време)
- Средни доходи - в интервала от $2/3$ до $4/3$ от медианния годишен брутен трудов доход на всички заети (на пълно и непълно работно време)
- Високи доходи - над $4/3$ от медианния годишен брутен трудов доход на всички заети (на пълно и непълно работно време).

Възприетата граница за групата на ниските доходи практически се прилага в изследванията на ЕС и OECD. Различия съществуват по отношение на дефиницията на доходите от труд и каква част от заетите покрива. В тези изследвания обикновено се използва часовата работна заплата на всички заети на пълно работно време. С оглед на наличната статистическа информация в изследването се прилага годишният брутен доход от труд на всички заети.

По отношение на определянето на границите на групата със средни доходи различията със световната практика са по-големи. Обикновено средните доходи се дефинират като отношения, близки до медианата. В едно изследване за България (Panchev, 2013) средните доходи на населението са определени в твърде широки граници (между 90 и 210 - 250% от медианата). Очевидно е налице силна асиметрия по отношение на горната граница.

Подобни различия се срещат и при дефинирането на групата с високи доходи. Най-често тя се определя като доходи над средното равнище, обаче в твърде широки граници. Обикновено се приема, че тази група включва доходите в 9-ата и/или 10-ата децилна група или доходите на населението в пети квинтил.

С оглед на по-пълното разграничаване и проследяване на стабилността на другите характеристики на работната сила във всяка от изброените три основни доходни групи са обособени по две подгрупи. По този начин са формирани шест доходни групи. Техните граници са следните:

---

² Grimshaw, D. (2011), Lucifora, C. and W. Salverda (1998), Marx, I. and W. Salverda (2005), OECD (2004, 2006, 2009), European Commission (2003, 2004), Levine, L. (2012), Panchev, S. (2013) и други.

- Първа група - Заети с много ниски доходи - 1/3 от медианния брутен годишен доход от труд
- Втора група - Заети с ниски доходи - от 1/3 до 2/3 от медианния брутен годишен доход от труд
- Трета група - Заети с ниски средни доходи - от 2/3 до 3/3 от медианния брутен годишен доход от труд
- Четвърта група - Заети с високи средни доходи - от 3/3 до 4/3 от медианния брутен годишен доход от труд
- Пета група - Заети с по-ниски високи доходи - от 4/3 до 5/3 от медианния брутен годишен доход от труд
- Шеста група - Заети с най-високи доходи - над 5/3 от медианния брутен годишен доход от труд.

3. Основни характеристики на статистическата база данни

Използваната в тази част на изследването годишна информационна база включва всички наблюдавани домакинства и лица. С оглед на поставените цели броят на лицата, включени в годишните данни, е редуциран до наетите и самонаетите на пълно и непълно работно време (табл. 1). Тъй като не всички заети лица са посочили величината на своите доходи, то тези, които посочват липса на доходи от труд, са елиминирани от изследването. В крайна сметка емпиричният анализ се базира само на наетите и самонаетите лица, посочили наличието на трудови доходи. Техният дял в общия брой наблюдавани лица е относително висок през отделните години, което дава основание за добра представителност на получените резултати.

1. Брой наблюдавани домакинства и лица

	2007	2008	2009	2010
Брой домакинства	5870	6530	7354	7211
Брой лица	12052	12181	14979	16323
Брой заети лица, посочили размера на трудовите доходи	4604	5223	6517	7394
Относителен дял на заетите лица в общия брой лица	38.2	42.9	43.5	45.3

Източник: Статистика на доходите и условията на живот, НСИ, 2007, 2008, 2009, 2010.

Съгласно възприетата методология на изследването съвкупността от изследваните заети лица е разпределена в шест доходни групи в зависимост от медианния годишен трудов доход. През изследвания период медианният и средният доход бележат чувствително нарастване (табл. 2). Особено силно този растеж се проявява през предкризисната 2008 година. В сравнение с 2007 г. медианният доход се увеличава с 30.5%, а средният доход - с 34.4%. През 2009 г. растежът на двата вида доходи е по-нисък отколкото през 2009 г. съответно с 5 и 10 процентни пункта.

2. Равнища на медианния и средния годишен трудов доход на заетите

	Медианен доход	Среден доход
2007	3710	4523
2008	4840	6079
2009	6057	7583
2010	5995	7120

Източник: Статистика на доходите и условията на живот, НСИ, 2007, 2008, 2009, 2010.

През 2010 г. обаче е налице спад в размера на медианния и средния доход спрямо 2009 година. По-силен е спадът при средните доходи (-6.2%) отколкото при медианата (-1%). Очевидно икономическата криза от началото на 2009 г. оказва негативно влияние върху доходите на заетите.

Подобна тенденция в развитието на трудовите доходи се наблюдава и при доходните групи (табл. 3). В периода 2007 - 2010 г. средните доходи се увеличават във всички групи, а през 2010 г. намаляват. Единствено в най-високата подоходна група (шеста) е реализиран слаб растеж (2.1%).

3. Среден годишен доход на лицата в доходните групи

(Левове)

	Първа	Втора	Трета	Четвърта	Пета	Шеста
2007	760	2016	3095	4344	5548	10274
2008	779	2547	4017	5621	7166	13835
2009	1206	3205	5062	7027	9044	16263
2010	991	3121	4903	6799	8889	16605

Източник: Статистика на доходите и условията на живот, НСИ, 2007, 2008, 2009, 2010.

Растежът на доходите в отделните доходни групи е твърде близък. През периода 2007 - 2009 г. той се вмества в рамките на 58.3 - 63.6%. С най-висок растеж се открояват групите около медианата и над нея (трета, четвърта и пета). Средният размер на доходите в най-високата и двете най-ниски доходни групи е относително по-нисък (около 58%). Общото намаляване на средните доходи през 2010 г. е най-силно изразено в първата подоходна група (-17.8%). В останалите четири групи снижаването е от порядъка на 1.7 - 3.2%.

Разпределението на заетите според размера на техните трудови доходи през отделните години може да се оцени като относително стабилно. Позиционирането на доходните групи според техния обхват в общи линии се запазва, но през отделните години делът на заетите във всяка от тях се променя в различна степен. Три от посочените групи (първа, трета и пета) не променят своята позиция в подоходното разпределение на заетите. Групата на заетите с най-ниски трудови доходи се отличава с най-малък обхват, който се запазва през целия период на изследване (табл. 4). Делът на заетите с доходи под 1/3 от медианата за съответните години съставлява близо 1/10 от всички заети. Най-голям процент от заетите получават доходи непосредствено под медианния доход. Тази група остава с най-висок дял на заетите през всички изследвани години въпреки измененията в нейния обхват. Петата група (доходи между 4/3 и 5/3 от медианата) твърдо заема 5-о място в ранжировката според размера. Обхватът на тази група е относително малък и е сравним с размера на групата с най-ниски доходи (11.7 - 12.2% от заетите).

С относителна стабилност се отличава групата на ниските доходи. Единствено през 2010 г. нейната позиция се променя, като тя преминава от 3-та на 4-та позиция.

По-чувствителни промени в обхвата се наблюдават в шеста и четвърта група. Групата с най-високи доходи (над 5/3 от медианния доход) през отделните години се позиционира на 2-ро и 3-то място по своя обхват. За разлика от нея групата с доходи непосредствено над медианата променя по-чувствително своето място в разпределението (съответно 2-ро и 4-то място).

4. Относителен дял на заетите в доходните групи

Доходна група	2007	2008	2009	2010	Стандартно отклонение
Много ниски доходи	8.3	10.0	7.1	10.5	1.572
Ниски доходи	17.5	18.6	17.8	16.9	0.742
Ниски средни доходи	24.2	21.4	25.1	22.7	1.614
Високи средни доходи	20.3	17.7	17.6	20.3	1.548
Високи доходи	12.2	11.7	11.8	12.0	0.225
Най-високи доходи	17.5	20.6	20.6	17.6	1.759
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	

Източник: Статистика на доходите и условията на живот, НСИ, 2007, 2008, 2009, 2010.

Представените промени в позицията на доходните групи според техния размер дават основание за извода, че тяхното място в разпределението на доходите остава относително стабилно през разглеждания четиригодишен период. Тази стабилност обаче не трябва да се разглежда единствено като следствие от междугруповата подходяща мобилност на заетите, изследвана чрез лонгитудиналния пакет от данни. Всяка година в наблюдението се включват нови домакинства, които се разпределят в съответните доходни групи. Следователно запазването на позициите, които отделните групи заемат според техния размер, е индикатор за наличието на сегменти на трудовия пазар според размера на трудовите доходи.

Размерът на доходните групи търпи промени през целия изследван период (табл. 4). За отделните групи промените са различни. Различията в обхвата на групите, измерени чрез стандартното отклонение, показват широки граници (от 0.2 до 1.7). В зависимост от отклоненията от средното равнище те могат да се обособят в три групи: 1) със слабо изменение; 2) със средно изменение и 3) със значително изменение. Със слабо изменение във времето се отличават групите на високите и ниските доходи. Групата на високите доходи променя своя обхват през изследвания период в рамките на 0.5 процентни пункта, а групата на ниските доходи - на 1.7 процентни пункта. Със средно изменение на обхвата е групата с високи средни доходи (2.6 процентни пункта). Най-силни промени се наблюдават в групите с ниски средни, най-ниски и най-високи доходи. Обхватът на тези групи се променя съответно с 3.7, 3.4 и 3.1 процентни пункта.

Представените промени в позиционирането и обхвата на доходните сегменти повдигат няколко съществени въпроса. Първият въпрос се отнася до стабилността на доходните групи. Следва ли изменението в обхвата на групите да се счита за съществено или не? Отговорът на този въпрос не е тривиален. Като се има предвид, че относителните дялове се формират на базата на извадково изследване, промените в трудовите доходи на заетите се влияят от множество фактори, сред които случайният елемент играе съществена роля. В този смисъл промени в относителните дялове на отделните групи в рамките на 3 - 4 процентни пункта не трябва да се смятат за съществени. Следователно може да се възприеме твърдението, че очертаните доходни групи проявяват относителна стабилност във времето.

Вторият въпрос е свързан с очертаването на определени тенденции в изменението на сегментите. Данните от табл. 4 показват, че в динамичен аспект трудно може да се установи някаква тенденция в развитието. Флукуациите в размера на отделните групи не следват някаква последователност или проявена тенденция на развитие. Напротив, те имат най-вероятно случаен характер. Например по-рязкото увеличаване на броя на заетите в групата с най-ниски доходи през 2010 г. не означава, че е резултат единствено от снижаването на доходите и преход от по-висока към по-ниска подходяща група. Подобна интерпретация е валидна за всички групи, проявяващи по-значима вариация по години.

4. Профили на доходните сегменти според основни характеристики на заетите

4.1. Профили според образователното равнище

Образователното равнище на заетите е категоризирано в три групи: ниско, средно и висше. Ниското образователно равнище обединява лицата с незавършено начално образование, лицата с начално образование и лицата с основно образование. Средното образователно равнище включва лицата със средно и средно специално образование. Групата на висшистите обхваща лицата с висше и по-високо образование (магистратура, докторантура и с научни степени и звания).

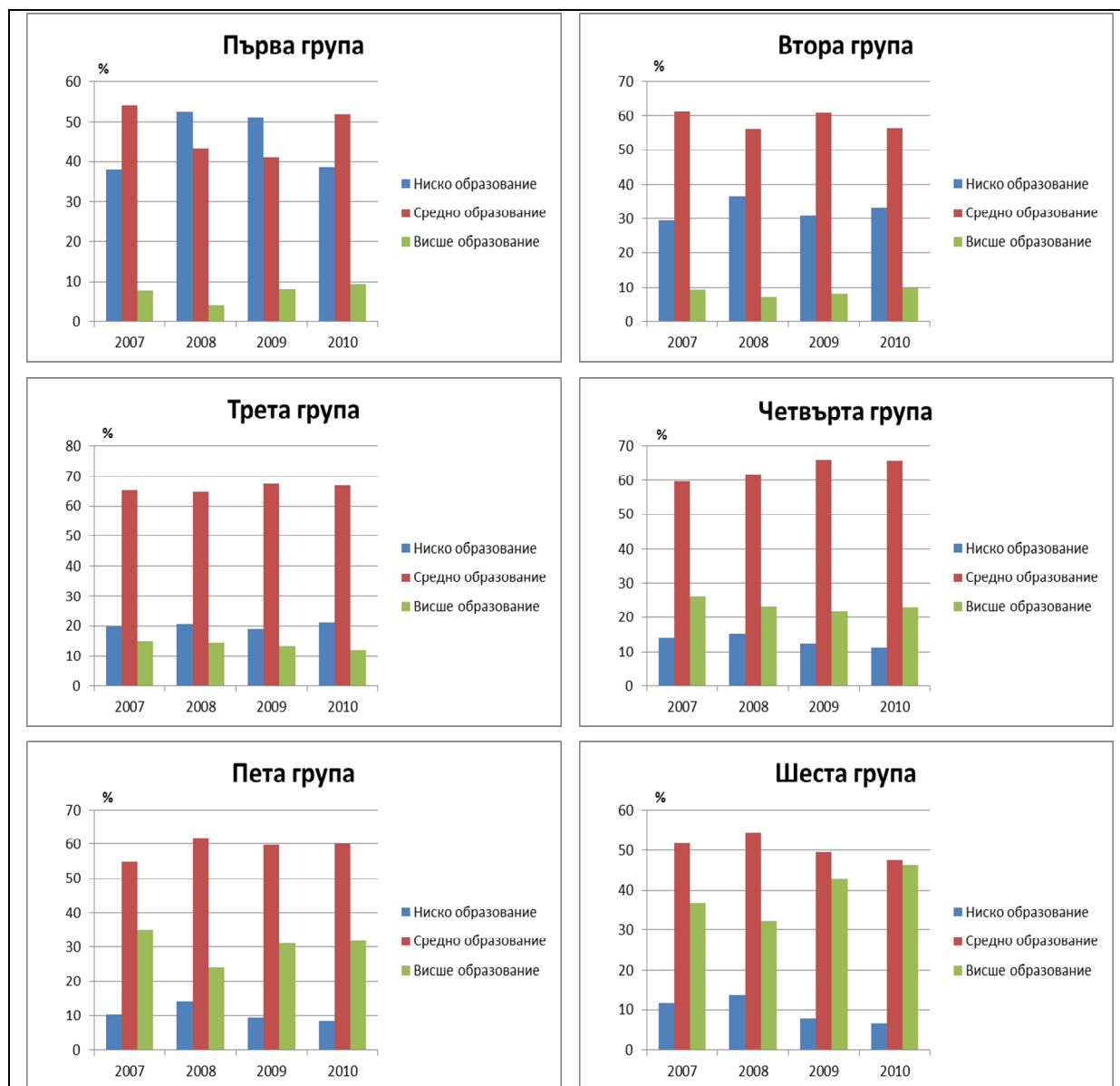
Връзката между равнището на доходите от труд и образованието, представена на фиг. 1, потвърждава тезата, че на по-високо образователно равнище съответства по-високо заплащане. Групата на заетите с най-ниски трудови доходи се състои предимно от хора с ниско и средно образование. Техният дял от всички заети в тази група надхвърля 90% през целия период. Делът на висшистите е сравнително малък. Образователната структура на тази група се отличава с голяма нестабилност. Особено силно е изразена по отношение на работниците с ниско и средно образование. Делът на хората с ниско образование се променя в границите между 38 и 52%, докато този на заетите със средно образование - между 41 и 54%. Освен това се наблюдават и две тенденции на развитие. Първата се изразява в намаляване на относителния дял на заетите със средно образование в периода преди кризата (от 54.1% през 2007 г. на 40.9% през 2009 година). Втората тенденция е свързана с увеличаване на дела на висшистите в периода 2008 - 2010 година. Той нараства близо два пъти (от 4.3% през 2008 г. на 9.4% през 2010 година). Делът на заетите със средно образование също се увеличава - с около 11.1 процентни пункта. Очевидно икономическата криза оказва съществено влияние върху образователната структура на заетите с най-ниски доходи.

Втората подходна група се отличава с относително стабилна образователна структура. Относителните дялове на заетите според достигнатото образование се променя в сравнително тесни граници (2 - 4 процентни пункта). Висшистите заемат малка част от всички заети в тази група (под 10%). Техният дял обаче бележи слабо повишаване след 2008 г. (съответно от 7.1% през 2008 г. на 10% през 2010 година). В тази подходна група преобладават лицата със средно образование (между 56 и 61%), а тези с ниско образование съставляват около една трета.

Образователната структура на подходната група, намираща се непосредствено под медианата (трета подходна група), се състои предимно от хора със средно образование. Техният дял се променя в рамките на 65 - 67% и проявява слаба тенденция на нарастване след 2008 година. Изключителна стабилност през годините проявява групата на заетите с ниско образование, която съставлява около една пета от заетите в подходната група. Относителният дял на висшистите е малко над 10%, но с ясна тенденция на снижаване през целия период.

Структурни промени в образователното равнище се наблюдават в групата с доходи над медианата (четвърта подходна група). В нея вече преобладават заетите със средно и висше образование, докато тези с ниско образование имат най-нисък относителен дял. Делът на хората със средно образование нараства през целия период от 59.8% през 2007 г. на 65.7% през 2010 година. Висшистите в тази група формират малко повече от една пета, а хората с ниско образование - между 15 и 11%. След 2008 г. делът на нискообразованите заети бележи намаляваща тенденция, докато този на висшистите слабо намалява от 26.2% през 2007 г. на 23% през 2010 година.

Фиг. 1. Образователна структура на зетите в доходните групи

Източник: Статистика на доходите и условията на живот, НСИ, 2007, 2008, 2009, 2010.

Образователното равнище на зетите с високи трудови доходи (пета доходна група) не се отличава съществено от предходната доходна група. Приликите се изразяват в доминиращия дял на хората със средно и висше образование и малкия дял на зетите с ниско образование. Различията са във величините на съответните дялове и тенденциите на развитие. Относителният дял на средните е по-нисък (около 60%) и остава твърде стабилен през последните три години. Нискообразованите хора съставляват около една десета от зетите в доходната група с ясно изразена тенденция на снижаване след 2008 г. (от 14% през 2008 г. на 8.2% през 2010 година). Зетите с висше образование повишават своя дял на 30% в сравнение с групата на високите средни доходи.

В групата с най-високи доходи (шеста група) доминират зетите с висше и средно образование. Относителният дял на среднообразованите намалява след 2008 г.

от 54.3 на 47.4%, докато този на висшистите чувствително нараства през 2009 (с 11 процентни пункта) и 2010 година (с 3 процентни пункта). В края на периода техните дялове почти се изравняват. Заетите с ниски доходи имат малък дял в доходната група (по-малко от 10%) с тенденция на снижаване през последните години.

Анализът на образователната структура на сегментите дава основание за няколко основни извода. Първо, структурата на заетите според равнището на образование чувствително се променя с прехода от ниските към високите доходни групи. Нискодоходните групи (първа и втора) се отличават с висок дял на заетите с ниско образование, а във високодоходните групи (пета и шеста) доминират заетите със средно и висше образование. Второ, крайните доходни групи се характеризират с отчетлива динамика на образователните равнища. За разлика от тях образователната структура на двете групи със средни доходи проявява висока стабилност във времето. Трето, групата на висшистите в нискодоходните и високодоходните групи бележи трайна тенденция на увеличаване през последните три години.

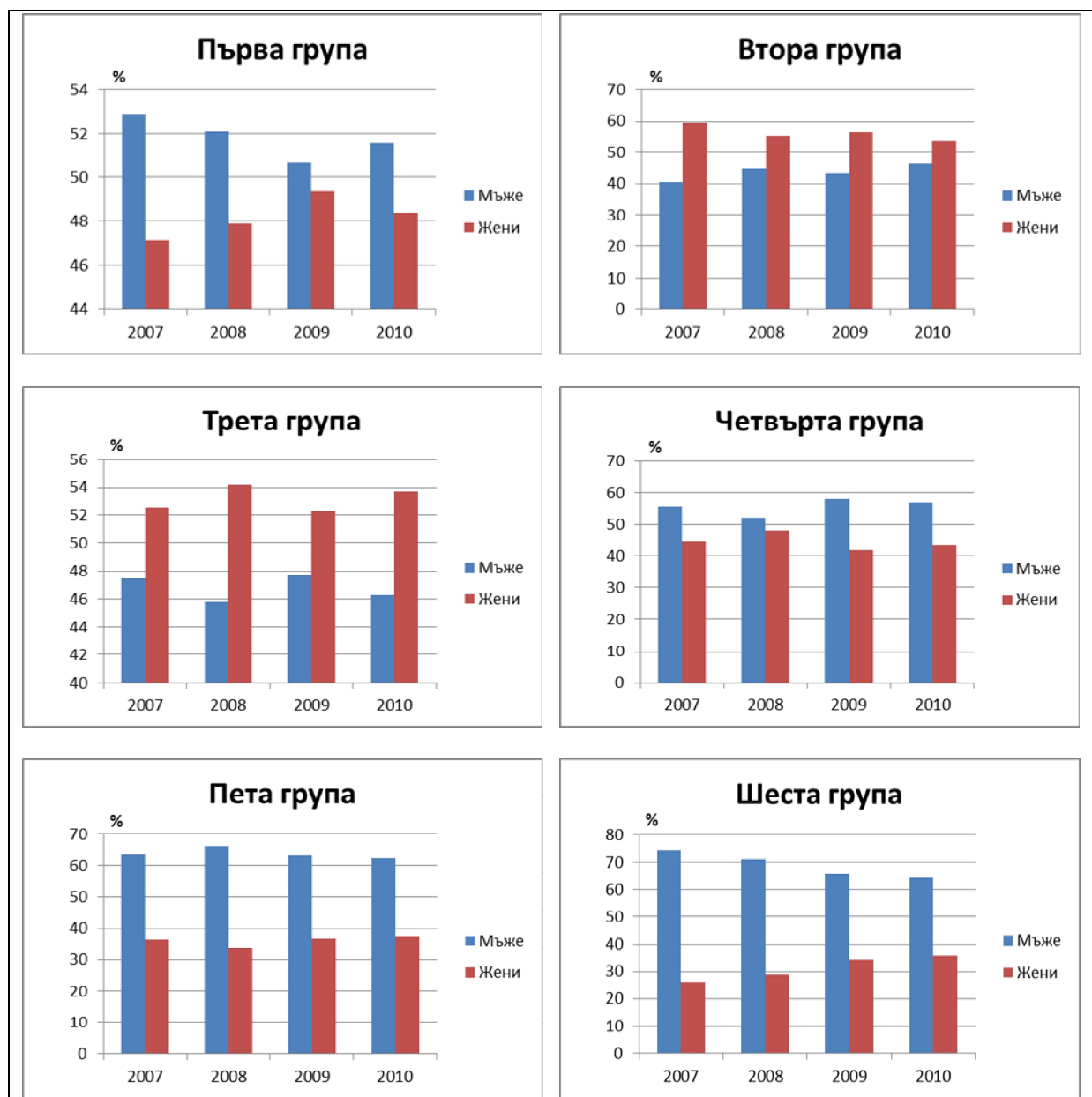
4.2. Профили според пола

В разпределението на мъжете и жените в доходните групи се наблюдават няколко особености (фиг. 2). Първата особеност е, че трудовите доходи на мъжете преобладават във високите доходни групи. Мъжете преобладават в групите на високите и средновисоките доходи, т.е. от четвърта до шеста група. Особеното тук е, че техният дял нараства с прехода към по-висока доходна група. Докато в четвърта група техният дял се вмести в рамките на 50 - 60%, то в пета група варира около 60%, а в най-високата група съставлява 60 - 70%. Изключение прави високият дял на мъжете в най-ниската доходна група (около 51 - 52%). Това изключение се дължи на комбинацията на множество причини, свързани с образователното равнище, професионалната принадлежност и дейностите, с които се занимават. Жените преобладават в групите под медианата (втора и трета група), т.е. в сравнително ниските доходни групи. В тези групи техните дялове са относително постоянни (в границите на 50 - 60%).

Втората особеност се изразява в относително голямата стабилност във времето на относителните дялове на мъжете и жените в доходните групи. Почти във всички доходни групи репрезентацията на мъжете и жените не се променя съществено. Най-стабилно се оказва разпределението в първа, трета, четвърта и пета група. През отделните години различията в тях варират в рамките на 3 - 4 процентни пункта. В групата с най-високи доходи разликите са най-съществени (около 10 процентни пункта). Подобна, но по-малка диференциация се наблюдава във втора група (от порядъка на 6 пункта).

Фиг. 2. Разпределение на мъжете и жените в доходните групи

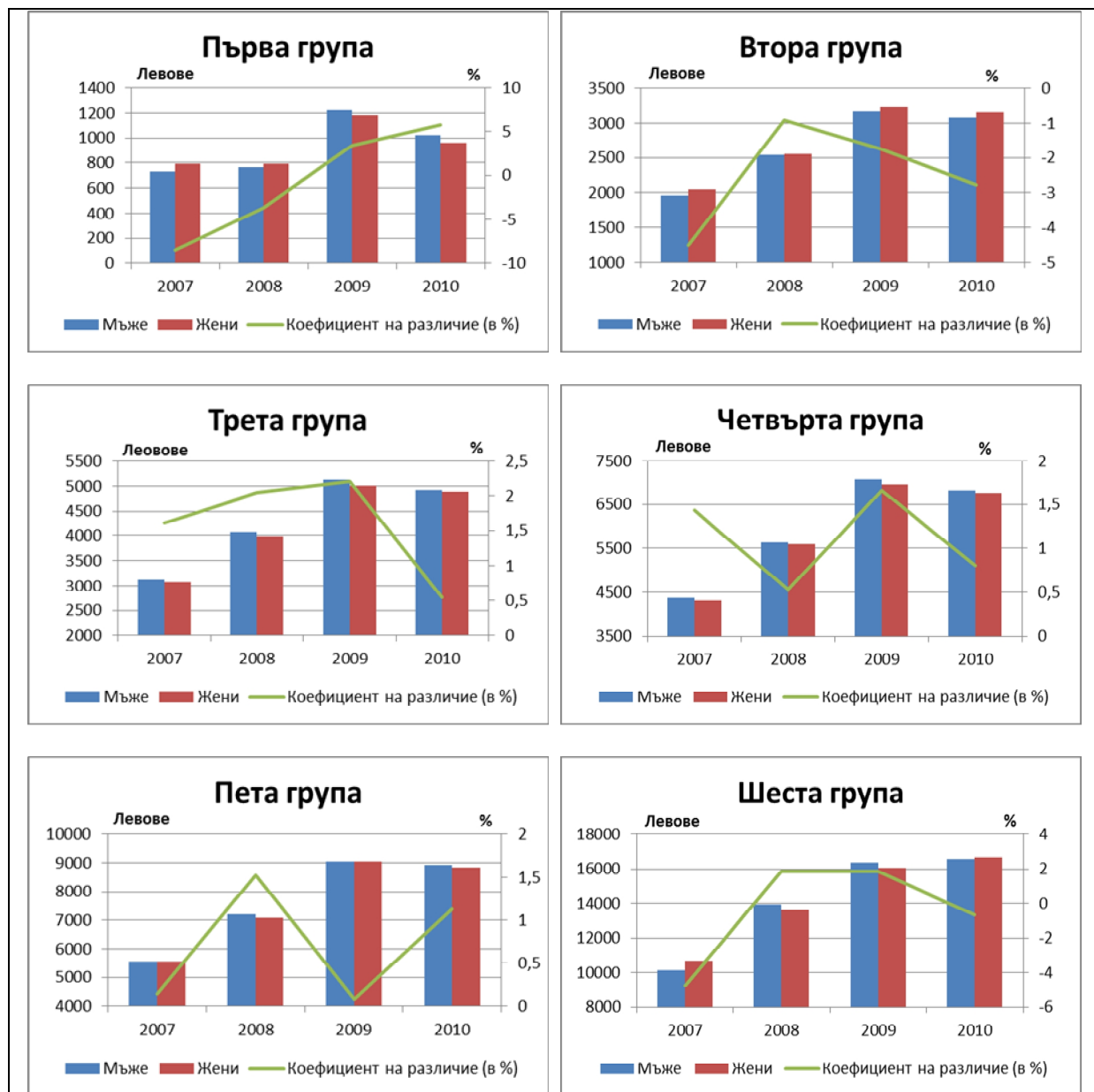
Източник: Статистика на доходите и условията на живот, НСИ, 2007, 2008, 2009, 2010.

Третата особеност се отнася до проявените тенденции на развитие. Те са отчетливо изразени в крайните доходни групи. В тях представителността на жените се увеличава. Делът на жените с най-високи трудови доходи се повишава от 25.9% през 2007 г. на 35.7% през 2010 г., докато този на жените с най-ниски доходи нараства значително по-слабо (от 47.1% през 2007 г. на 49.4% през 2009 г. и 48.4% през 2010 година). Вероятно през изследвания период е налице процес на поляризация в трудовите доходи на жените.

Освен представителността на мъжете и жените в доходните групи (сегменти) важно място заемат равнището на техните доходи и различията между тях. Размерът и диференциацията на трудовите доходи на мъжете и жените, попадащи в отделните

доходни групи, показва развитие, което се характеризира както с общи черти, така и със специфични особености на групата (фиг. 3).

Фиг. 3. Равнище и различия в доходите от труд между мъжете и жените в доходните групи

Източник: Статистика на доходите и условията на живот, НСИ, 2007, 2008, 2009, 2010.

Общото в динамиката на доходите е техният растеж в периода до 2009 година. Във всички групи доходите на мъжете и жените нарастват, а през 2010 г. намаляват. Изключение прави групата на заетите с най-високи доходи, в която през 2010 г. също се наблюдава ръст на доходите (съответно 1% при мъжете и 3.8% при жените). С най-голяма специфика в растежа на доходите се отличава групата с най-ниски доходи. В тази група трудовите доходи на мъжете и жените се променят скокообразно, което е признак за голяма нестабилност. Нестабилността се изразява в техния чувствителен растеж през 2009 г. (близо 60%) и съответно спад през 2010 г. (около 17%) след период

на липса на промяна (2007 - 2008 година). Причините за тази нестабилност в размера на трудовите доходи имат комплексен характер и не са непосредствено обвързани с динамиката на минималната работна заплата. В периода 2007 - 2009 г. тя нараства, а през 2010 г. остава замразена на равнището от 2009 година. Най-вероятно тези флукутации в размера на трудовите доходи са следствие на композицията на заетите според продължителността на работното време, характера на извършената дейност и типа заетост. В останалите доходни групи динамиката на трудовите доходи следва един и същ модел на развитие. Доходите през 2008, 2009 и 2010 г. се променят с приблизително еднакви темпове в тези групи.

Диференциацията в доходите от труд между мъжете и жените в отделните сегменти е значително по-ниска отколкото общо между мъжете и жените (фиг. 3). Това се дължи на факта, че в доходните групи попадат хора с близки доходи (в рамките на приетите граници).

Независимо от ниското равнище на коефициента на различие³ в доходните групи могат да се изведат някои специфики и една обща тенденция на изменение. Общата тенденция се изразява в намаляване на диференциацията успоредно с прехода от ниските към високите доходни групи. В ниските доходни групи (първа и втора) различията в доходите на мъжете и жените са по-съществени (разликите се вменват в диапазона между 2 и 9%). В групите със средни и високи доходи разликите намаляват. Коефициентът на различие варира в рамките на 0 - 2%. Следователно с прехода към по-високи доходи нараства стабилността в доходите по полов признак.

Анализът на джендър профила на сегментите дава основание за следните обобщения. Първо, присъствието на жените преобладава в групите под медианата (без първа група), а на мъжете - над нея. Второ, джендър профилът на високодоходните групи (пета и шеста) се формира предимно от мъже. Техният дял варира в рамките на 60 - 70%. Трето, крайните доходни групи проявяват по-голяма джендър нестабилност. Присъствието на жените в тези две групи непрекъснато нараства. Четвърто, различията в трудовите доходи между мъжете и жените са относително слаби в отделните доходни групи. Пето, различията в доходите на мъжете и жените са по-силно изразени в ниските доходни групи. Шесто, с прехода от ниските към високите доходни групи стабилността и равенството се увеличават.

4.3. Профили според професията

В годишните изследвания на доходите и условията на живот се използва класификация на професии, която обхваща 27 професии. Представителността на отделните професии е твърде различна и за някои случаи се променя в годишните изследвания. С най-голяма представителност се отличава персоналят, зает в сферата на персоналните услуги, чистачи и помощници, работници в добивната и преработващата промишленост, строителството и транспорта, водачи на моторни превозни средства и оператори на подвижни съоръжения. Техните относителни дялове съставляват между 5 и 11%. По-голямата част от професиите се вменват в интервала 2 - 5%. Представителността на висшите административни чиновници, офицерите, медицинския персонал, занаятчиите и административния персонал, обслужващ клиенти, е под 2%.

Слабата представителност на някои професии не дава основание за извеждането на по-общи изводи за разпределението на съответните професии в доходните групи.

---

³ Изчислява се като процентно отношение на разликата в доходите на мъжете и жените към дохода на мъжете.

Независимо от това използваната информация позволява да се очертаят професионалните профили на доходните групи. С оглед постигането на по-голяма компактност на табличния материал и отчитането на факта, че относителният дял на някои професии в отделните доходни групи е нисък, то професиите с относителен дял под 4% през 2007 г. е елиминиран (изключение правят професиите, чийто дял през следващите години нараства над тази граница).

В най-ниския сегмент могат да се разграничат 13 професии, които формират професионалния облик на групата (табл. 5). Техният дял в общия професионален профил бележи значително развитие (от 74% през 2007 г. на 90% през 2010 година).

5. Относителен дял на заетите по професии, формиращи първа доходна група

	(Проценти)			
	2007	2008	2009	2010
Стопански и административни специалисти	5.5	1.6	1.8	1.5
Общи административни служители и оператори на организационна техника	4.1	3.8	2.7	3.3
Персонал, зает в сферата на персоналните услуги	9.3	11.3	11.2	12.4
Продавачи	2.6	5.1	7.3	6.8
Квалифицирани работници в селското стопанство, произвеждащи за пазара	3.2	12.3	12.8	10.9
Строителни работници и сродни на тях, без електротехници	5.0	6.7	4.8	5.0
Металурзи, машиностроители и сродни на тях работници и занаятчии	5.7	3.2	1.6	2.6
Работници по инсталиране и ремонт на електрически и електронни съоръжения	6.0	3.8	3.9	3.6
Монтажници	4.8	3.2	1.6	3.7
Водачи на моторни превозни средства и оператори на подвижни съоръжения	7.5	3.2	3.2	3.9
Чистачи и помощници	10.4	18.8	18.3	16.4
Работници в селското, горското и рибното стопанство	2.1	8.3	12.6	10.2
Работници в добивната и преработващата промишленост, строителството и транспорта	7.8	11.0	11.2	10.9

Източник: Статистика на доходите и условията на живот, НСИ, 2007, 2008, 2009, 2010.

Водещо място в групата с най-ниски доходи заемат пет професии, които включват: чистачи и помощници; квалифицирани работници в селското стопанство, произвеждащи за пазара; работници в селското, горското и рибното стопанство; работници в добивната и преработващата промишленост, строителството, транспорта и персонал, зает в сферата на персоналните услуги. Тези професии формират значителен дял от професионалния профил на подходящата група. Делът на заетите с тези професии бележи тенденция на повишаване след 2008 година. През 2007 г. той съставлява 32.8% от всички професии в групата, докато през следващите години нараства на повече от 60%.

Професионалната структура на втората доходна група се определя от значително по-малко основополагащи професии отколкото на първата (табл. 6). В нея водещо място заемат професиите: чистачи и помощници; персонал, зает в сферата на персоналните услуги; продавачи и квалифицирани работници в селското стопанство, произвеждащи за пазара. Техният дял съставлява около 45 - 54% от всички заети в

групата. Подобно на първата доходна група и тук се наблюдават тенденции на увеличаване и намаляване на представителността на отделни професии. С по-устойчива стабилност се отличава групата на заетите в селското, горското и рибното стопанство.

6. Относителен дял на заетите по професии, формиращи втора доходна група

	(Проценти)			
	2007	2008	2009	2010
Персонал, зает в сферата на персоналните услуги	17.7	17.9	15.7	15.4
Продавачи	3.7	6.9	9.6	9.5
Квалифицирани работници в селското стопанство, произвеждащи за пазара	3.4	7.2	9.0	10.4
Строителни работници и сродни на тях, без електротехници	3.7	5.2	4.7	5.1
Работници по инсталиране и ремонт на електрически и електронни съоръжения	7.8	5.5	5.6	5.0
Монтажници	5.7	6.1	5.7	4.7
Чистачи и помощници	20.5	18.4	15.7	18.5
Работници в селското, горското и рибното стопанство	4.8	4.7	4.1	4.6
Работници в добивната и преработващата промишленост, строителството и транспорта	11.4	7.2	7.7	8.4

Източник: Статистика на доходите и условията на живот, НСИ, 2007, 2008, 2009, 2010.

Основният професионален състав на третата доходна група не се различава съществено от този на предходната група (табл. 7). В нея се появяват три нови професии, чието присъствие нараства над границата от 4% и отпадат две професии поради намалена представителност. Новите професии включват част от администрацията (обща административни служители), част от транспортните работници (водачи на моторни превозни средства и подвижни съоръжения) и част от металурзите, машиностроителите и сродните на тях работници и занаятчии. Техният общ относителен дял възлиза на 22 - 26% през отделните години. От групата отпадат квалифицираните работници в селското стопанство, произвеждащи за пазара, и работниците в селското, горското и рибното стопанство.

7. Относителен дял на заетите по професии, формиращи трета доходна група

	(Проценти)			
	2007	2008	2009	2010
Общи административни служители и оператори на организационна техника	5.9	6.4	5.9	6.0
Персонал, зает в сферата на персоналните услуги	10.6	11.3	13.3	13.4
Продавачи	3.8	5.9	7.2	8.1
Строителни работници и сродни на тях, без електротехници	5.5	4.9	5.6	5.5
Металурзи, машиностроители и сродни на тях работници и занаятчии	4.6	5.4	4.6	4.6
Работници по инсталиране и ремонт на електрически и електронни съоръжения	7.9	5.1	5.9	6.8
Монтажници	6.8	6.6	7.2	7.4
Водачи на моторни превозни средства и оператори на подвижни съоръжения	6.7	6.2	7.4	7.5
Чистачи и помощници	14.0	12.4	11.1	10.5
Работници в добивната и преработващата промишленост, строителството и транспорта	7.5	8.6	7.0	6.5

Източник: Статистика на доходите и условията на живот, НСИ, 2007, 2008, 2009, 2010.

Независимо от промените в представителността на професиите в групата със средни доходи водещо значение имат същите професии както в предходната доходна група (чистачи и помощници и персонал, зает в сферата на персоналните услуги).

Техните относителни дялове намаляват в сравнение с предходната група и формират около 23 - 25% от професионалния облик на групата.

Сегментът над медианата се характеризира с три особености (табл. 8). Първата се изразява в увеличаване на броя на представителните професии, които описват професионалния облик на групата. Общият брой на представителните професии е 12. Те формират около 72 - 75% от всичките 27 професии. Новите включени професии са на преподавателите и стопанските и административните специалисти. Делът на преподавателите в тази група бележи снижаване, докато този на стопанските и административните специалисти се запазва. В тази сравнително висока доходна група попадат заети с професията на чистачи и помощници. В сравнение с по-ниските доходни групи техният дял е по-нисък и с тенденция на снижаване през разглеждания период.

8. Относителен дял на заетите по основни професии, формиращи четвърта доходна група

	(Проценти)			
	2007	2008	2009	2010
Преподаватели	9.8	6.6	3.1	3.8
Стопански и административни специалисти	5.0	4.4	4.4	6.0
Общи административни служители и оператори на организационна техника	5.7	4.8	6.9	6.1
Персонал, зает в сферата на персоналните услуги	4.9	6.8	7.3	7.7
Продавачи	2.8	5.1	5.0	5.7
Строителни работници и сродни на тях, без електротехници	5.6	5.8	9.8	9.0
Металурзи, машиностроители и сродни на тях работници и занаятчии	7.1	6.2	7.3	6.3
Работници по инсталиране и ремонт на електрически и електронни съоръжения	6.9	6.2	4.5	3.9
Монтажници	5.8	8.7	6.4	5.1
Водачи на моторни превозни средства и оператори на подвижни съоръжения	9.7	8.5	9.5	10.4
Чистачи и помощници	5.9	5.5	4.4	4.8
Работници в добивната и преработващата промишленост, строителството и транспорта	6.4	3.9	4.7	4.5

Източник: Статистика на доходите и условията на живот, НСИ, 2007, 2008, 2009, 2010.

Втората особеност е свързана със сравнително еднаквата представителност на всички професии. За разлика от по-ниските доходни групи в тази група няма силно изразена представителност. Единствено професията на водачите на моторни превозни средства има по-силна представителност.

Третата особеност се изразява в относително стабилната професионална структура на групата. С изключение на преподавателите останалите професии не проявяват съществени промени и тенденции на развитие.

Професионалният облик на по-ниската от високодоходните групи (пета) се формира от 9 специалности, които съставляват между 56 и 64% през отделните години (табл. 9). По-значима представителност в групата имат стопанските и административните специалисти (7 - 10%), металурзите и машиностроителите (7 - 10%), както и водачите на моторни превозни средства (7 - 12%). Тези професии формират около една четвърт от професионалния облик на групата. Професиите на преподавателите, заетите в сферата на персоналните услуги и работниците в добивната и преработващата промишленост имат сравнително по-слабо участие в професионалния облик на групата с високи доходи.

9. Относителен дял на зетите по професии, формиращи пета доходна група

	(Проценти)			
	2007	2008	2009	2010
Преподаватели	7.6	4.3	6.4	4.7
Стопански и административни специалисти	10.2	4.8	7.0	8.3
Други приложни специалисти	6.1	2.6	2.5	4.1
Общи административни служители и оператори на организационна техника	3.4	4.6	4.7	5.4
Персонал, зет в сферата на персоналните услуги	5.4	7.3	8.1	7.2
Строителни работници и сродни на тях, без електротехници	6.3	8.8	10.9	8.1
Металурзи, машиностроители и сродни на тях работници и занаятчии	10.1	8.6	7.2	7.4
Водачи на моторни превозни средства и оператори на подвижни съоръжения	7.3	10.9	11.2	11.3
Работници в добивната и преработващата промишленост, строителството и транспорта	7.3	5.0	3.0	3.0

Източник: Статистика на доходите и условията на живот, НСИ, 2007, 2008, 2009, 2010.

Най-високият сегмент включва 9 професии, които определят професионалния ѝ състав от порядъка на 60 - 70%. Основно място заемат висшите административни и стопански ръководители (ръководители в производството и специализираните услуги, стопански и административни специалисти), както и водачи на моторни превозни средства (табл. 10). Представителността на административните и стопанските ръководни кадри съставлява повече от една пета от всички професии с ясно изразена тенденция на разширяване. Докато през 2007 г. техният дял възлиза на 19.8% от всички професии, то през 2009 г. нараства на 29.2%, а през 2010 г. достига 30.4%. Участието на преподавателите в тази доходна група е относително слабо изразено, но с тенденция на увеличаване.

Представителността на специалистите и приложните специалисти в природните и техническите науки, т.е. представителите на научните среди, обхваща между 8.7 и 11% от професионалния профил на групата. През последните години тяхното участие в групата се разширява.

Сравнително голям дял в професионалния облик на най-високата доходна група заемат част от работниците в строителството, металурзите и машиностроителите, а така също и специалистите, зети в сферата на персоналните услуги. Тяхното присъствие в групата намалява от 18.5% през 2007 г. до 15.9% през 2010 година.

Подобно на по-ниските доходни групи и при тази група няма ясно очертани доминиращи професии. Те са в рамките на 4 - 10%. Изключение прави професията „стопански и административни специалисти“, чийто дял достига 14.7% през 2010 година.

10. Относителен дял на заетите по професии, формиращи шеста доходна група

	(Проценти)			
	2007	2008	2009	2010
Административни ръководители и ръководители в търговски дружества	4.5	4.9	6.0	6.0
Ръководители в производството и специализираните услуги	5.8	9.1	9.7	9.1
Специалисти по природни и технически науки	6.4	4.6	5.1	6.3
Преподаватели	2.1	1.1	5.8	5.3
Стопански и административни специалисти	9.5	9.0	11.0	14.7
Приложни специалисти в природните и техническите науки	4.5	4.1	4.8	4.6
Персонал, зает в сферата на персоналните услуги	7.4	6.6	5.5	5.6
Строителни работници и сродни на тях, без електротехници	4.5	10.1	6.2	4.3
Металурзи, машиностроители и сродни на тях работници и занаятчии	6.6	7.4	6.8	6.0
Водачи на моторни превозни средства и оператори на подвижни съоръжения	11.4	10.1	8.5	6.6

Източник: Статистика на доходите и условията на живот, НСИ, 2007, 2008, 2009, 2010.

Професионалната структура на доходните групи не дава ясна представа за ролята на упражняваната професия при формирането на подоходната сегментация на заетите. Поради това изследването на разпределенията на доходите на заетите от дадена професия дава възможност да се оцени в каква степен професионалната реализация създава условия за попадането в една или друга подоходна група.

Анализът на разпределенията на доходите на заетите във всички професии показва, че те осигуряват трудови доходи, попадащи във всички доходни групи. Разбира се, заетите във всяка професия не са равномерно разпределени в доходните групи. В повечето професии концентрацията на заетите е в една или друга подоходна група. В зависимост от това в коя група попадат повечето заети професиите са класифицирани в три групи: 1) Професии, осигуряващи предимно ниски доходи; 2) Професии, осигуряващи предимно средни доходи; 3) Професии, осигуряващи предимно високи доходи. Основният критерий за тази класификация е относителният дял на заетите в определена подоходна група да превишава повече от половината заети в професията.

1. Професии, осигуряващи предимно ниски доходи. Към тази група професии се причисляват: квалифицирани работници в селското стопанство, произвеждащи за пазара, чистачи и помощници и работници в селското, горското и рибното стопанство. Трудовите доходи на работещите в тези професии са концентрирани основно в първа и втора подоходна група, т.е. в обхвата на ниските доходи. Най-значим е дялът на работниците в селското, горското и рибното стопанство (72.1%), следвани от селскостопанските квалифицирани работници (61.9%) и чистачите и помощниците (52%). Очевидно тези професии сегментират заетите предимно в групите на ниските доходи.

2. Професии, осигуряващи предимно средни доходи. Повечето професии предлагат трудови доходи, попадащи в групата на средните доходи. От всички изследвани професии в тази група попадат 11 професии, но сред тях седем се отличават с повече от петдесетпроцентно участие. В тази група с най-голямо участие в средните доходи са работниците по инсталиране и ремонт на електрически и електронни инсталации (61.1%), монтажниците (60.8%) и специалистите в здравеопазването

(59.2%). С по-малка представителност са общите административни служители (55.3%) и продавачите (51.4%).

3. Професии, осигуряващи предимно високи доходи. В тази група попадат главно ръководните кадри (административни и производствени), медицинските специалисти, преподавателите и научните специалисти. Тези професии осигуряват високи трудови доходи на повече от две трети на заетите в тях. Прави впечатление, че концентрацията на заетите е в най-високата доходна група. Три от посочените професии (административни и търговски ръководители, медицински специалисти и специалисти по природни и технически науки) се отличават с най-голямо участие. Техният относителен дял в групата на високите доходи е съответно 74.8% за ръководителите, 72.8% за медицинските специалисти и 71.5% за научните специалисти. Следователно тези професии сегментират заетите във високите доходи.

Анализът на професионалните профили на доходните групи води до следните обобщения:

- В нискодоходните групи (разположени под медианата) се наблюдава концентрация на отделни специалности, които до голяма степен определят професионалния облик на групата. Основно място в нискодоходните групи заемат професиите на чистачите и помощниците, заетите в сферата на персоналните услуги, квалифицираните работници в селското стопанство, работниците в добивната и преработващата промишленост.

- Във високите доходни групи (над медианата) е налице по-равномерно представителство на професиите. Не се наблюдава концентрация на отделни професии. Професионалният профил на тези групи се формира от множество професии.

- Малка част от професиите имат по-сериозно представителство в голям брой доходни групи. Персоналът, зает в сферата на професионалните услуги, е представен във всички доходни групи. Това се дължи на голямата диференциация в заплащането на труда. В тази професия преобладават заетите с ниски доходи (първа и втора група). Сериозно представителство има професията на чистачите и помощниците. Тя е представена до четвърта група, като в първите три групи формира основния професионален профил на групата.

- Професиите активно участват в доходната сегментация на трудовия пазар. Разграничени са три групи професии, формиращи ниските, средните и високите трудови доходи.

4.4. Профили според икономическата дейност

Определянето на отрасловия профил на доходните групи се затруднява от две специфични особености на изследването. Първата се отнася до сравнително големия относителен дял на заетите, които не са идентифицирали своята отраслова принадлежност. През 2010 г. техният дял достига повече от една пета от всички включени в изследването заети. Тази особеност затруднява коректното профилиране на доходните групи особено в случаите, в които този дял е съществен. Втората особеност се изразява в слабата представителност на заетите в голяма част от отраслите и икономическите дейности. В 11 от икономическите дейности заетостта е под 2%. С оглед на тези особености и открояването на основните икономически дейности, формиращи отрасловия облик на доходните групи, като критерий за включването е приет относителен дял на заетите, по-голям от 3%.

Формирането на отрасловия профил на сегмента на ниските доходи (първа и втора група) е твърде проблематично. Основната причина се дължи на високия дял на заетите, които не са класифицирали своята отраслова принадлежност (табл. 11). В най-

ниската доходна група този дял е изключително голям и достига близо 4/5 от включените лица. Независимо от това в тази група се очертават четири отрасли (Селско, горско и рибно стопанство; Преработваща промишленост; Строителство и Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети), които в най-общи линии определят отрасловия облик на заетите с най-ниски доходи. Заетите в тях съставляват малко повече от една трета от всички заети в групата през 2008 и 2009 г., докато през 2010 г. техният дял спада на 17.3%. Сравнително слабо е присъствието на работещите в икономическите дейности „Хотелиерство и ресторантьорство” и „Държавно управление”.

11. Относителен дял на заетите по икономически дейности, формиращи сегмента на ниските доходи

Първа доходна група	(Проценти)		
	2008	2009	2010
Селско, горско и рибно стопанство	12.5	17.3	7.9
Преработваща промишленост	7.7	6.5	2.9
Строителство	7.7	6.7	2.7
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	6.9	8.9	3.8
Хотелиерство и ресторантьорство	3.3	3.9	1.8
Държавно управление	3.3	2.6	1.1
Некласифицирани	48.5	39.4	73.1
Втора доходна група	2008	2009	2010
Селско, горско и рибно стопанство	11.7	13.0	11.7
Преработваща промишленост	17.9	16.5	10.9
Строителство	7.6	7.9	5.2
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	13.5	16.9	13.5
Хотелиерство и ресторантьорство	6.1	7.1	6.3
Административни и спомагателни дейности	4.5	5.0	3.1
Държавно управление	4.3	3.9	3.2
Образование	4.4	3.8	2.0
Хуманно здравеопазване и социална работа	6.7	4.0	3.0
Некласифицирани	14.5	12.7	34.1

Източник: Статистика на доходите и условията на живот, НСИ, 2008, 2009, 2010.

Отрасловият профил на втория сегмент е по-добре представен поради сравнително малкия дял на некласифицираните работници. Разпределението на некласифицираните по отрасли и икономически дейности едва ли ще повлияе съществено върху наличното разпределение на заетите по отрасли, при условие че няма струпване в даден отрасъл. С най-голямо присъствие в групата (над 10%) се отличават заетите в отраслите „Селско, горско и рибно стопанство”, „Преработваща промишленост” и „Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети”. Тези три отрасли формират близо половината от работещите с ниски доходи (43.1% през 2008 г., 46.4% през 2009 г. и 36.1% през 2010 година). Заетите в тези отрасли формират значително по-голямо присъствие отколкото в първия сегмент. Вероятно това се дължи както на по-голямото присъствие на заетите в тази група, така и на факта, че броят на неидентифицираните лица чувствително намалява.

Освен тези отрасли с по-голяма представителност в групата се отличават заетите в икономическите дейности „Строителство” и „Хотелиерство и ресторантьорство”

(между 5 и 8% през отделните години). Делът на заетите в икономическата дейност „Строителство” е почти идентичен с този в най-ниската доходна група, докато делът на заетите в икономическата дейност „Хотелиерство и ресторантьорство” се увеличава повече от два пъти.

Отрасловият профил на средните доходи (трета и четвърта доходна група) се отличава с няколко особености. Първата се изразява във включването на едни и същи отрасли (9 на брой), които в общи линии формират отрасловата структура на заетите в двете доходни групи (табл. 12). Делът на заетите в деветте отрасли обхваща повече от 80% от всички заети в двете доходни групи.

Второ, относителният дял на неквалифицираните лица по отраслова принадлежност е относително малък. С прехода от по-ниската към по-високата доходна група той намалява. Възможният ефект на некласифицираните лица върху отрасловата принадлежност на заетите и в двете групи не може да бъде съществен.

Трето, и в двете доходни групи едни и същи отрасли (Преработваща промишленост, Строителство и Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети) формират основния облик на средните доходи. Заетите в тези три отрасли обхващат между 46 и 52% от всички заети в групите. Делът на заетите в тези отрасли са твърде близки за двете групи, което е признак за по-голяма устойчивост.

12. Относителен дял на заетите по икономически дейности, формиращи сегмента на средните доходи

(Проценти)

Отрасли и икономически дейности	Трета група			Четвърта група		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Селско, горско и рибно стопанство	7.2	6.9	6.3	7.9	5.0	4.2
Преработваща промишленост	23.5	23.7	21.9	26.3	20.2	20.0
Строителство	10.8	8.9	7.8	10.4	14.1	10.7
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	16.8	17.1	17.1	13.9	14.6	15.8
Транспорт, складиране и съобщения	4.2	4.7	3.9	4.4	6.2	5.7
Хотелиерство и ресторантьорство	3.8	6.4	6.0	4.7	3.8	4.8
Държавно управление	5.4	4.4	2.8	5.8	6.7	5.9
Образование	7.2	5.2	5.3	9.4	5.4	6.7
Хуманно здравеопазване и социална работа	5.6	5.4	4.9	3.5	4.9	4.9
Некласифицирани	4.8	5.9	13.9	2.8	4.4	7.8

Източник: Статистика на доходите и условията на живот, НСИ, 2008, 2009, 2010.

Четвърто, с прехода от по-ниската към по-високата доходна група се наблюдава промяна в представителността на отраслите. Намалява делът на заетите в Селско, горско и рибно стопанство в четвърта група в сравнение с трета. Подобна картина, но в по-малка степен се наблюдава в отрасъл „Хуманно здравеопазване и социална работа”. За разлика от тях представителността на икономическите дейности „Държавно управление”, „Образование” и „Транспорт, складиране и съобщения” се повишава.

Отрасловата представителност на сегмента с високи доходи е твърде различна за отделните групи. Независимо от това делът на некласифицираните заети е твърде малък и в двете групи, за да оказва влияние върху двете доходни групи. По-ниската доходна група (пета) е представена основно от същите отрасли (9 на брой) както сегмента на средните доходи (табл. 13). Сред тези отрасли, подобно на предходните две групи, се открояват същите отрасли с най-голяма заетост. Заетите в икономическите

дейности „Преработваща промишленост”, „Строителство” и „Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети” формират около 42 - 53% от представителите в подходящата група, но с ясно изразена тенденция на снижаване през годините. За периода 2008 - 2010 г. техният дял намалява с 11 процентни пункта.

13. Относителен дял на заетите по икономически дейности, формиращи сегмента на високите доходи

Пета група	(Проценти)		
	2008	2009	2010
Селско, горско и рибно стопанство	6.1	3.8	3.6
Преработваща промишленост	24.7	18.3	18.0
Строителство	15.8	15.5	11.8
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	12.6	10.6	12.3
Транспорт, складиране и съобщения	7.2	6.6	6.6
Хотелиерство и ресторантьорство	4.5	4.0	4.2
Държавно управление	5.7	8.2	9.9
Образование	6.6	9.7	7.3
Хуманно здравеопазване и социална работа	2.4	4.2	5.3
Некласифицирани	0.0	3.2	6.3
Шеста група	2008	2009	2010
Селско, горско и рибно стопанство	6.3	4.2	3.8
Преработваща промишленост	17.0	16.0	13.1
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива	1.6	3.1	3.8
Строителство	18.6	12.9	9.9
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	12.2	10.4	11.3
Транспорт, складиране и съобщения	6.8	7.3	7.7
Хотелиерство и ресторантьорство	4.4	3.6	3.2
Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения	3.5	3.3	4.0
Финансови и застрахователни дейности	3.3	4.7	5.4
Професионални дейности и научни изследвания	2.9	3.2	4.1
Държавно управление	8.5	11.0	11.3
Образование	1.9	7.4	6.7
Хуманно здравеопазване и социална работа	3.3	3.5	5.8
Некласифицирани	1.9	2.1	2.2

Източник: Статистика на доходите и условията на живот, НСИ, 2008, 2009, 2010.

Снижаването на заетите се компенсира с увеличаване на представителността на заетите в други отрасли и дейности (Държавно управление, Образование и Хуманно здравеопазване и социална работа). Делът на заетите с високи доходи в „Държавно управление” се повишава с 4.2 процентни пункта, а този в „Хуманно здравеопазване и социална работа” - с 2.9 процентни пункта.

В групата с най-високи трудови доходи попадат заети лица, работещи в сравнително голям брой отрасли и икономически дейности (13 на брой). Те формират около 90% от заетите в групата. В тази група също се очертават водещи отрасли, но техните относителни дялове са по-ниски от тези в останалите доходни групи. Най-представителните отрасли са същите както в по-ниската подходяща група

(Преработваща промишленост, Строителство и Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети) и „Държавно управление“. Заетите в тях определят отрасловия профил на повече от половината заети в групата. Делът на заетите в тези отрасли през изследвания период намалява с изключение на „Държавно управление“, където нараства с 2.8 процентни пункта.

През изследвания период се наблюдават различни тенденции в развитието на представителността на отделните отрасли. При едни тя намалява (Селско, горско и рибно стопанство, Хотелиерство и ресторантьорство), а при други нараства (Транспорт, складиране и съобщения, Хуманно здравеопазване и социална работа, Образование). При новите в групата отрасли и дейности (Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива, Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения, Финансови и застрахователни дейности, Професионални дейности и научни изследвания) делът на заетите с най-високи трудови доходи се увеличава.

Анализът на отрасловия профил на доходните групи и доходните разпределения в отраслите и дейностите води до следните обобщения:

- Във формирането на отрасловите профили на доходните групи участват предимно едни и същи отрасли и икономически дейности. Това означава, че подходното разпределение на заетите в тези отрасли обхваща всички доходни групи, но в различна степен. Трите основни доходни групи се формират от следните отрасли и дейности:

1. Отрасловият профил на ниските доходни групи се формира основно от представителите на „Селско, горско и рибно стопанство“, „Преработваща промишленост“ и „Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети“.

2. Средният сегмент на доходите се представя основно от „Преработваща промишленост“, „Строителство“ и „Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети“.

3. Групата на високите доходи включва широка гама от отрасли, сред които основно значение имат „Преработваща промишленост“, „Строителство“ и „Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети“, „Транспорт, складиране и съобщения“ и „Държавно управление“.

- Според разпределението на трудовите доходи по отрасли и дейности могат да се формират три групи отрасли:

1. Отрасли и дейности, осигуряващи предимно ниски доходи. Към тази група спадат: „Селско, горско и рибно стопанство“; „Хотелиерство и ресторантьорство“ и „Административни и спомагателни дейности“.

2. Отрасли и дейности, предлагащи предимно средни доходи. В тази група се включват отраслите: „Преработваща промишленост“; „Строителство“; „Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети“; „Хуманно здравеопазване и социална работа“ и „Образование“.

3. Отрасли и дейности, предоставящи високи доходи на по-голяма част от заетите в тях. Това са: „Финансови и застрахователни дейности“; „Държавно управление“; „Професионални дейности и научни изследвания“; „Транспорт, складиране и съобщения“.

4.5. Профили според типа на наемните отношения

Наемните отношения на трудовия пазар в една или друга степен влияят върху подходната сегментация на заетите. Данните от Изследването на доходите и условията на живот дават възможност да се проследи връзката между трудовите доходи на заетите и типа на трудовите договори. Трудовите договори на наемните се разглеждат в

светлината на техния постоянен или временен характер, както и според продължителността на работното време. Освен доходите на наетите в изследването са включени и трудовите доходи на самонаетите лица. Те също са диференцирани според продължителността на работното време.

Профилите на доходните групи според вида на трудовите договори се характеризират с преимуществото на постоянните над временните договори (табл. 14). Това е типично за всички групи, но съотношенията и тенденциите на развитие са различни. В ниските доходни групи дялът на наетите на временни договори е значително по-висок от този в средните и високите групи. Особено силно това се проявява в групата на най-ниските доходи. В нея наетите на постоянен и временен договор формират много близки дялове, като първите обхващат близо една трета от всички заети в групата, а вторите - около една четвърт. В следващата доходна група (втора) обхватът на наетите на срочни трудови договори намалява, а този на наетите на безсрочни нараства. Общо взето, налице е тенденция на снижаване на дела на срочните договори с прехода от по-ниските към по-високите доходни групи. Тази особеност в разпределението на трудовите договори показва, че срочните договори осигуряват предимно временна заетост и ниско равнище на заплащане.

14. Относителен дял на заетите според типа на трудовия договор в доходните групи

(Проценти)

Тип трудов договор	Първа група				Втора група			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Постоянен	24.6	30.4	29.0	33.9	52.7	59.8	62.7	57.9
Временен	21.2	21.9	24.2	16.3	14.9	15.4	9.9	11.3
Непосочен	54.2	47.7	46.8	49.8	32.3	24.8	27.4	30.8
	Трета група				Четвърта група			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Постоянен	71.1	75.1	79.4	82.8	76.8	83.3	83.5	84.5
Временен	7.9	6.2	4.2	2.9	5.4	3.1	3.1	2.2
Непосочен	21.0	18.8	16.4	14.3	17.8	13.5	13.4	13.3
	Пета група				Шеста група			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Постоянен	74.5	79.9	85.7	85.3	64.0	69.7	78.3	78.7
Временен	6.4	3.1	1.4	1.7	5.7	3.5	1.8	1.2
Непосочен	19.1	17.0	12.9	13.0	30.3	26.7	20.0	20.1

Източник: Статистика на доходите и условията на живот, НСИ, 2007, 2008, 2009, 2010.

През изследвания период се наблюдават промени в профилите на доходните групи. Те се изразяват в намаляване на дела на срочните договори и увеличаване на дела на безсрочните. Общо за периода снижаването е от порядъка на 4 процентни пункта, като най-чувствително е в средните и високите доходни групи.

Разпределението на доходите на работещите на постоянен и срочен трудов договор е твърде различно и плътно съответства на тяхното разпределение в доходните групи. Срочните трудови договори генерират предимно ниски доходи. Различията в тяхното разпределение през 2007 и 2010 г. са значими. Налице е силно отместване в посока на ниските доходи, което е признак на нестабилност и преход на наетите от по-високите към ниските доходни групи. Мнозинството от заетите на срочен договор през 2007 г. (около 47.7%) попадат в сегмента на ниските доходи, а през 2010 г. техният относителен дял нараства на 70.3%. Същевременно представителността на заетите на

срочни трудови договори в средните и високите доходни групи чувствително намалява. В средните доходи спадът е 11.3 процентни пункта, а във високите - 11.6 пункта.

Разпределенията на наетите на постоянен трудов договор през 2007 и 2010 г. не се отличават съществено. В групата на ниските доходи през 2007 г. попадат 17.5%, а през 2010 г. - 18.2%. В групите на средните доходи различията в относителните дялове са от порядъка на 2.1 процентни пункта, а при високите доходи - 1.4 пункта.

Следователно типът на трудовия договор оказва съществено влияние върху подходната сегментация на заетите. Срочните трудови договори сегментират наетите в групата на ниските доходи, а безсрочните - във всички доходни групи.

Данните от статистиката на доходите и условията на живот дават възможност да се изследва разпределението на заетите в доходните групи в зависимост от статуса на заетост. В изследването са включени две основни групи заети: наети и самонаети лица. Поради ниската представителност на работодателите и семейните работници те са изключени от изследването.

Разпределението на наетите и самонаетите в доходните групи се отличава с няколко особености. Първата особеност се изразява във високата представителност на самонаетите в групите на ниските доходи (табл. 15). В първата доходна група те съставляват близо половината от заетите в групата, а във втората - значително по-малко. В групите на средните и високите доходи техният дял е твърде ограничен (варира между 2 и 7%). Втората особеност е свързана с ясно изразени тенденции в изменението на профилите в доходните групи. С прехода от по-ниски към по-високи групи представителността на самонаетите намалява, а тази на наетите се увеличава. Третата особеност е, че няма ясно изразени тенденции в развитието на разпределенията през изследвания период. Наблюдаваните промени по-скоро имат случаен характер и не изразяват тенденции на развитие.

Разпределенията на трудовите доходи на наетите и самонаетите, подобно на наетите на срочен и безсрочен договор, съществено се различават. Докато при самонаетите разпределението е силно отместено наляво, т.е. в ниските доходи, то при наетите разпределението има почти нормален характер.

Повече от две трети от самонаетите лица попадат в групите на ниските доходи. Техните дялове в тази група остават високи и слабо се променят. През 2007 г. с ниски доходи са 68.5% от всички самонаети, а през 2010 г. техният дял нараства на 74.5%. По-съществени са промените вътре в групата. Делът на самонаетите в най-ниската подходна група се увеличава от 36.5% през 2007 г. на 47.6% през 2010 г., а този във втора група намалява от 32.0% през 2007 г. на 26.9% през 2010 година. Вероятно е налице преход от втора към съседната първа група. Съгласно приетите критерии за сегментация на пазара на труда може да се твърди, че ниските доходи представляват основен сегмент на самонаетите.

15. Относителен дял на заетите според статуса в заетостта в доходните групи

(Проценти)

Статус в заетостта	Първа група				Втора група			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Наети	60.2	51.5	60.6	41.1	83.5	85.5	87.4	79.1
Самонаети	39.8	48.5	39.4	58.9	16.5	14.5	12.6	20.9
	Трета група				Четвърта група			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Наети	95.0	95.2	94.1	92.4	96.9	97.2	95.6	96.3
Самонаети	5.0	4.8	5.9	7.6	3.1	2.8	4.4	3.7
	Пета група				Шеста група			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Наети	96.8	97.9	96.8	96.2	96.5	98.1	97.9	97.8
Самонаети	3.2	2.1	3.2	3.8	3.5	1.9	2.1	2.2

Източник: Статистика на доходите и условията на живот, НСИ, 2007, 2008, 2009, 2010.

Сред самонаетите се очертава сегмент на средните доходи. Промените в групата на средните доходи през 2007 и 2010 г. са несъществени. Относителният дял на заетите в тази група през 2007 г. е 20.4%, а през 2010 г. - 19%. Освен това представителността на самонаетите в трета и четвърта група остава почти неизменна (в трета група - 13.5% през 2007 г. и 13.2% през 2010 г., а в четвърта група дяловете на заетите са съответно 7 и 5.8%).

За високите доходни групи стабилността на относителните дялове е нарушена. През 2007 г. делът на самонаетите в тази група е 11.1%, а през 2010 г. намалява на 6.5%. Нещо повече, дяловете на заетите в пета и шеста групи намаляват през 2010 г., което е признак за преход в по-ниските доходни групи. Следователно трудно може да се говори за сегментация на самонаетите във високата доходна група.

За разлика от самонаетите при наетите ясно се очертават различни сегменти на трудовия пазар. Всички доходни групи се отличават с голяма стабилност през двете години. Делът на заетите в отделните доходни групи се променя в много тесни граници (0.3 - 1.4 процентни пункта). Това означава, че преходите от една в друга доходна група са ограничени. Следователно при наетите лица може да се говори за наличието на шест доходни сегмента.

Профилирането на доходните групи според продължителността на работното време зависи от размера на трудовите доходи и от представителността на отделните групи заети в наблюдаваната съвкупност. По принцип работещите на непълно работно време получават по-ниски трудови възнаграждения от тези, работещи на пълно работно време. Съвкупността на лицата, заети на пълно и непълно работно време, влияе предимно върху структурата на профилите. В настоящото изследване наетите на пълно работно време през отделните години съставляват между 83 и 90% от всички наблюдавани лица, а тези на непълно работно време - около 3 - 5%. Съответно делът на самонаетите на пълно работно време е нисък (7 - 10%), а този с намалена продължителност на работното време е символичен (под 1%). Следователно наетите на пълно работно време имат по-голяма представителност във всички доходни групи.

Структурата на доходните групи, формирана в зависимост от продължителността на работното време, е представена в табл. 16. В групата на най-ниските доходи преобладават лицата, работещи на пълно работно време (наети и самонаети). Общо те съставляват повече от две трети от всички заети в групата, но с ясно изразена тенденция на снижаване. Техният относителен дял намалява от 85.6% през 2007 г. на 71.5% през 2010 година. Тази промяна в структурата на доходната група се дължи главно на понижаването на дела на наетите на пълно работно време. За

разлика от тях все повече самонаети на пълно работно време попадат в групата. Въпреки слабата представителност на работещите на непълно работно време в извадката техни представители заемат съществен дял в групата на най-ниските доходи. Техният дял се увеличава през разглеждания период, като в края на периода се доближава до една трета от всички заети в групата. Следователно структурата на най-ниската доходна група по отношение на продължителността на работното време се отличава с голяма нестабилност, изразяваща се във влошаване на доходната ситуация на самонаетите и подобряване на положението на наетите.

16. Относителен дял на заетите в доходните групи според продължителността на работното време

(Проценти)

Продължителност на работното време	Първа група				Втора група			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Наети на пълно работно време	48.2	32.3	41.1	27.9	77.6	75.5	79.4	71.1
Наети на непълно работно време	12.0	19.2	19.5	13.2	5.8	10.0	7.9	8.1
Самонаети на пълно работно време	37.4	37.1	34.2	43.6	16.0	13.5	12.0	18.5
Самонаети на непълно работно време	2.4	11.3	5.2	15.3	0.5	1.0	0.6	2.3
	Трета група				Четвърта група			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Наети на пълно работно време	93.8	89.9	91.6	90.7	95.9	94.3	94.2	95.3
Наети на непълно работно време	1.2	5.3	2.6	1.7	1.0	2.9	1.4	0.9
Самонаети на пълно работно време	4.9	4.4	5.4	6.8	2.9	2.4	4.1	3.3
Самонаети на непълно работно време	0.1	0.4	0.5	0.8	0.2	0.4	0.3	0.5
	Пета група				Шеста група			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Наети на пълно работно време	95.7	95.6	96.1	95.6	94.3	96.1	97.5	97.2
Наети на непълно работно време	1.1	2.3	0.6	0.6	2.2	1.9	0.4	0.6
Самонаети на пълно работно време	3.2	2.0	2.7	3.5	3.5	1.9	1.9	1.5
Самонаети на непълно работно време	0.0	0.2	0.5	0.3	0.0	0.1	0.1	0.7

Източник: Статистика на доходите и условията на живот, НСИ, 2007, 2008, 2009, 2010.

Структурата на втората доходна група не се отличава съществено от първата. В нея основно място заемат наетите и самонаетите на пълно работно време. Основната разлика е, че в тази група попадат повече наети на пълно работно време. Освен това структурата е значително по-стабилна от първата и в нея не се открояват тенденции на развитие.

Групите на средните и високите доходи се отличават с изключително висок и стабилен във времето дял на работещите на пълно работно време. Той се променя в рамките на 96 - 99%. Основно място в тях заемат наетите лица, докато самонаетите на пълно работно време съставляват между 1 и 5% с тенденция на снижаване в по-високите доходни групи. Представителността на заетите на непълно работно време е ниска, като тя се формира предимно от наетите лица.

Разпределението на трудовите доходи на работещите на пълно и непълно работно време дава възможност да се определи в каква степен те са сегментирани в отделните доходни групи. Наетите на пълно и непълно работно време притежават различни разпределения на трудовите доходи. При първите разпределението е близко до това на общо наетите лица, докато при вторите то е асиметрично в лявата част. Относителните дялове в отделните доходни групи на наетите на пълно работно време са изключително близки през двете сравнявани години (2007 и 2010). Това означава стабилност на разпределенията и е основание да се счита, че в разпределението на доходите на наетите на пълно работно време се разграничават шест сегмента.

Не така стои въпросът с разпределенията на доходите на наетите на непълно работно време. Основна част от тази категория наети попада в двете групи на ниските доходи, но тя се оказва твърде нестабилна. През 2007 г. в групата на ниските доходи се намират около две трети от всички наети с непълно работно време, а през 2010 г. групата обхваща 78.8%. Следователно е налице приток на нови лица с ниски доходи. Групите със средни доходи покриват около 15 - 16% от всички наети с непълно работно време. Тази група се отличава с изключителна стабилност, което означава, че няма потоци навън и навътре в групата. Високодоходната група, подобно на нискодоходната, проявява голяма неустойчивост. Делът на наетите в нея през 2010 г. намалява близо два пъти. Твърде е вероятно тя да е източник на попълнения към групата на ниските доходи.

Разпределенията на самонаетите на пълно и непълно работно време са твърде близки по форма и относителни дялове. Повече от две трети от самонаетите на пълно и непълно работно време попадат в нискодоходната група. През 2007 г. двете категории самонаети са съответно 68% за първите и 81.3% за вторите. Тези дялове не се променят съществено през 2010 г. (72.7% за самонаетите на пълно работно време и 82.2% за тези на непълно работно време). Следователно може да се говори за наличието на нискодоходна сегментация на самонаетите лица и в двете категории заети. Ситуацията в разпределенията на доходите в средните и високите групи се променя. В групата на средните доходи делът на самонаетите на пълно работно време остава стабилен (различията са в рамките на 0.3 процентни пункта), докато при самонаетите на непълно работно време се наблюдава снижаване на относителния дял със 7.7 процентни пункта. Подобна нестабилност се очертава и в групата на високите доходи. Делът на самонаетите на пълно работно време намалява от порядъка на 5 процентни пункта, а този на самонаетите на непълно работно време нараства с 6.7 пункта. Очевидно самонаетите лица на пълно работно време са сегментирани в групите на ниските и средните доходи, а тези на непълно работно време - в групата на ниските доходи.

Анализът на структурата на доходните групи в зависимост от основните характеристики на наемните отношения дава възможност да се направят следните важни обобщения:

- Видът на трудовия договор е пряко свързан с формирането на доходите на заетите. Заетите на срочни договори доминират в ниските доходни групи, докато тези на безсрочни договори преобладават в средните и високите групи. Освен това типът на трудовия договор спомага за сегментирането на трудовия пазар. Повече от две трети от заетите с фиксирана продължителност на договора са локализирани в ниските доходни групи, а над 80% от заетите с постоянен трудов договор попадат в средните и високите доходни групи.

- Профилирането на доходните групи според типа заетост показва ясно изразена тенденция на развитие. Представителността на самонаетите преобладава в нискодоходните групи с тенденция на снижаване в средните и високодоходните групи. Това развитие сегментира самонаетите лица в групите на ниските и средните доходи, докато при наетите лица сегментацията протича във всички доходни групи.

- Продължителността на работното време се оказва съществен фактор за подходната сегментация на заетите. Работещите на непълно работно време са най-силно представени в ниските доходни групи и техните доходи са предимно сегментирани в тези групи. Работещите на пълно работно време доминират във всички доходни групи и разпределението на техните доходи проявява голяма стабилност във времето.

5. Основни изводи

Представените данни и анализи на разпределението на трудовите доходи в зависимост от основните характеристики (образование, професия, отраслова принадлежност и наемни отношения) дават основание за следните изводи:

- **Образователното равнище** на заетите активно участва в подходната сегментация. Основните зависимости са следните:

1. Ниското образование осигурява предимно ниски доходи. Близко половината заети с ниско образование попадат в групите на ниските доходи.

2. Средното образование предлага равномерно разпределение на доходите. Сред всички заети с ниско образование близо половината (48%) получават средни доходи, а тези с ниски и високи доходи съставляват около една четвърт.

3. Висшето образование сегментира заетите предимно в групата на високите доходи (около 55% от всички висшисти) и средните доходи (около една трета).

- **Професионалната реализация** също оказва съществено влияние върху доходната диференциация и сегментация. Едни професии сегментират заетите в групата на ниските доходи (селскостопански работници и помощен персонал), други осигуряват предимно средни доходи (повечето професии), а трети дават предимство на високите доходи (административни и производствени ръководители, научна дейност).

- **Отрасловата принадлежност** е сегментиращ фактор, който има разнопосочно действие. Едни отрасли предлагат предимно ниски доходи (Селско, горско и рибно стопанство, Хотелиерство и ресторантьорство), други - предимно високи доходи (Финансови и застрахователни дейности, Държавно управление), а трети - основно средни доходи (повечето от отраслите).

- **Половият признак** сегментира мъжете предимно в групите с високи доходи, докато жените са сегментирани в групите под медианата. Независимо от това различията в трудовите доходи на мъжете и жените намаляват.

- **Наемните отношения са силно сегментиращ фактор.** Работещите на срочни трудови договори, самонаетите и тези на непълно работно време доминират в ниските доходни групи, докато заетите на безсрочни договори, наетите по трудово правоотношение и тези на пълно работно време преобладават в групите на средните доходи.

На базата на представените общи характеристики на профилите на доходните групи могат да се направят следните основни изводи:

1. С прехода от ниските към високите доходни групи се наблюдава промяна в профилите, която най-общо се изразява в следното:

- Промяна на образователния профил в посока на увеличаване на дела на заетите с по-високо образование

- Преструктуриране на професионалния профил от професиите, изискващи ниско образование, към професиите с висока обществена и стопанска отговорност

- Намаляване на различията в представителността на мъжете и жените в заплащането на труда

- Преход от по-гъвкави към по-твърди форми на наемните отношения.

2. Доходните групи се отличават с различна стабилност във времето. Това се дължи както на случайните компоненти (частична подмяна на извадката), така и на осъществявани преходи от едни към други доходни групи. Поради тази причина установените различия в стабилността на профилите не означават липса на подходна сегментация.

3. Профилиращите характеристики на заетостта оказват съществено влияние върху подходната сегментация на трудовия пазар. Образователното равнище,

професията, отрасловата принадлежност и наемните отношения до голяма степен определят възможностите за попадане в една или друга доходна група.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

Белева, И., В. Цанов, Д. Димитрова (2014). Сегментация на пазара на труда в България, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, С.

European Commission (2004). Employment in Europe 2004 (Luxembourg).

European Commission (2005). Employment in Europe 2005 (Luxembourg).

Grimshaw, D. (2011). What do we know about low-wage work and low-wage workers? Analysing the definitions, patterns, causes and consequences in international perspective, Conditions of Work and Employment Series No. 28, ILO-Geneva.

Marx, I. and W. Salverda (2005). Low-wage Employment in Europe: Perspectives for Improvement (Leuven, Acco).

Lucifora, C. and W. Salverda (1998). Policies for Low-Wage Employment and Social Exclusion in Europe (Milan, Franco/Angeli).

OECD (2004). Employment Outlook (Paris).

OECD (2006). Employment Outlook (Paris).

OECD (2009). Employment Outlook (Paris).

Panchev, S. (2013). Defining and Measuring the Middle Class in Bulgaria, Institute for market economy.